

թիւն չունի ոչ վանքի անցեալի և ոչ էլ նրա հանճարեղ հիմնադրի մասին: Նրա թողլուութեամբ մի ինչ որ զբոս համարեան տաճարի տակ ըօստումն է ցանել... Այն սրբավայրում, որ դեռ եօթ հարիւր տարի առաջ գիտութեան և ուսման սերմերն էին ցանուում, այժմ ըօստումն է ցանուում...

Սակայն թողնենք մեր տխուր խորհրդածութիւնները և տեսնենք թէ ինչ է մնացել այժմ¹⁾ Նոր Գեորգիում կերակուս պատմագրի յիշած տուսներնք մեծ ու փոքր տաճարներից:

I

Գ Ե Ի Ի Թ

Սկսենք գաւթից: Սրբատաշ քարից շինուած այս հոյակապ շէնքը ներսից անխախտ է. արտաքուստ՝ թափուած են միայն կլատուրի սալ քարերը: Երկու մուտք ունի. մէկն արեւմտեան, մյուսը հիւսիսային կողմից. արեւմտեանը կամարակապ է, գոյնզգոյն քարերով Գաւթի կամարակապ տանիքն ու զմբէթը կանգնած են չորս սիւնների և ութը կիսասիւնների վրայ: Յատուկը ծածկուած է սալաքարով: Արեւելեան որմն մէջ, աջ և ձախ կողմից, կան երկշարի խորաններ. այս որմին կցուած են նայնպէս բեմի նմանութիւն ունեցող և սրբատաշ քարից շինուած փոքրիկ պատուանդաններ, որոնց վրայ քանդակուած են փոքրիկ սիւնազարդ կամարներ: Այդ պատուանդանների վրայից է երկրորդ շարի խորանների մուտքը: Գաւթի խաւաքանչիւր կամարի տակ եղել է մի մի լուսամուտ. դրանցից միքանիսն այժմ փակ են:

Գաւթի տարածութիւնը՝ արեւելքից—արեւմուտք 18 արշին է, իսկ հիւսիսից—հարաւ 19 արշին 2 վերշուկ: Միապագայ սիւնների բարձրութիւնն է 2 արշին 6 վերշուկ. սիւնների շրջապատն է 3 արշ. 11 վերշուկ: Գաւթի բարձրութիւնը 13 արշին 5 վերշուկ է, իսկ կամարների բարձրութիւնը 8 արշին 6 վերշուկ. կամարների միջի տարածութիւնը 6 արշին 2 վերշուկ:

ԳՈՒԹԻ ԸՐԶՍԵՆԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Արեւմտեան մուտքի կամարի վրայի արձանագրութիւնը կիսով չափ եղծուած է. կարդացուում է.

1) Հիւսմամն Աստուծոյ... որդի Գալլամազին միաբա-

¹⁾ Չանի եկաթագիրն արել է՛ր 1802 թ. աճառը, զորոյցական ճանապարհորդութեան միջոցին, մեր ջանաւիչ աշակերտների օգնութեամբ:

THE RUIN

նեցայ սուրբ Աստուածածնիս. հաստատեցին դ (4) պատարագ ի տամի Եովնանու Կարապետին զկնի յայտնութեան. զա (1) իմ մարն Գայլածագին զա իմ մարն Մամբանին. զք (2) իմ եղբարցն Բուլանին եւ աղբերկանն. կատարիչքն աւրնին յԱստուծոյ. ի թվ. ՉԽԲ ¹) (742 հ. եւ 1293 թ. փրկչական):

Մուգքի աջ կողմը, առաջին սեան գլխին արձանագրուած է.

2) «Ո տամի Փիլիպոսի առաքելոյն ա պատարագ Սարկապին Սարգսի է անխափան. զԵովնանէս զվանականն ²) յաղաւ թս յիշեցէք»:

Երկրորդ կամարին կից արձանագրուած է. (ամբողջը լաւ չէ կարդացուած):

3) «Վաման Աստուծոյ Կիրակոս վարդապետս ³) տուի ի մեր եկեղեցիս ի (20) զերք եւ խ (40) դահեկան, ա (1) շուրջառ եւ դրի զդասերս (?) եւ միաբանքս տուին մեզ ք աւր պատարագ ի տամի Թադէոսի առաքելոյն անխափան... զնղիա... զԵովն... Սարգ... յիշ...»

Այս արձանագրութեան ներքեր.

4) «Ես հարի (?) միաբանս սք. Աստուածածնիս ետու զՍագատափն ի ջաղացէն ի վերի վանքս եւ ստացայ ք աւր զեկեղեցիքս պատարագ ի տամի Աստուածածնի. որ խափանէ, դատի յԱստուծոյ»:

Գուքի հարաւային կամարի ճակատին.

5) «Ես Մխիթար հիւան ⁴) միաբանս եւ աշխատողս եկեղեցւոյս... լեթն (?) է մինչի ծերութիւն շինեցի զտունս ազաւթից... ՍՍ...գի... այելովս Եովնանէս եւ ստացայ ինձ յիշատակ հոգեւոր ք աւր պատարագ կամակցութեամբ վարդապանն (?) առաջի Բրիտոսի է զայս եւ միաբանքն ուխ-

¹) Կարող է և Զեք լինել (745).

²) Գուշի աշակերտ և յետոյ նշանաւոր հանդիսացած Եովնանէս Տառնչեցի է, որ Վանական մականունը ստացաւ:

³) Անուշտ Կիրակոս Գանձակեցի պատմագիրն է:

⁴) Այս Մխիթար հիւանին յիշում է նաև Կիրակոս պատմաբանը. Գուշ յաջորդ Մարտիրոս վարդապետի ժամանակ եղած չինութիւնները սօս է անուամբ:

տիս մի ամբողջ Մխիթարայ եւ մի ամբողջ Թովմանիսի յազգի-
տիկն տամինն. ով զմեր յիշատակս խափանէ մեր մեղացս
պարտական է»:

Դաւթի հիսխային կամարի ներքեր, սեան ճակատին.

6) «Նշան խաչի... արն:.. զի նոցա ընչիւք... յիշե-
ցէք զԲարսեղն...» (եղծուած է բոլորովին):

Նոյն կողմը միւս սեան ճակատին.

7) «Վաժման Աստուծոյ... եղբարքս Մոպապիոս (?) Մար-
տիրոս, Դանատիրոս, Դրիգոր. տվաք յեկեղեցիս խ (40) զա-
հկան... միաբանքս ք. պատարագ ետուն մեզ գլաւետ...
Աստուածածնին»:

Դաւթի արեւելեան որմնի մէջն է գտնուում մայր տաճարի կա-
մարակապ եւ զեղեցկաբանդակ մուտքը. այս դռնից տաճարը մտնե-
լու համար պէտք է բարձրանանք երկու քարեայ աստիճան: Մուտ-
քի ճակատի քարի վրայ արձանագրութիւն կայ, բայց այնքան եղ-
ծուած է, որ չէ կարդացուում:

II.

ՄԲ. ԱՍՏՈՒԱԾՆԵԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Այս տաճարն է, որ Դոշ Մխիթարը հինգ տարուայ ընթաց-
քում աւարտեց եւ փառաւոր հանդիսով օծել տուեց: Տաճարի
պատերն անխախտ են մնացել, բայց կաթուղիկէն եւ դմբէթը ճեղ-
քուած են եւ փլուելու վտանգի մէջ: Բարձրագիւր կաթուղիկէն
կանգնած է չորս կամարների վրայ, առանց սիւնների. խրաբան-
չիւր կամարի տակ կայ մի լուսամուտ. կաթուղիկէն եւ չորս լու-
սամուտ ունի Փառահեղ տաճարն ամբողջապէս կառուցուած է
մաքուր, սրբառաջ քարից. յատկը ծածկուած է սալաբարով: Սե-
ղանն ամբողջապէս նոյնպէս սրբառաջ քարից է եւ աջ ու ձախ
կողմից ունի երկպարկանի խորաններ. երկրորդ յարկ խորանների
մուտքը բնի վրայից է: Տաճարը մկրտութեան աւազան չունի.
եկեղեցական զարդերից բոլորովին զուրկ է. բնմը Նոյն իսկ խաչկալ
չունի. պատարագն ուղղակի վէժ քարի վրայ է տեղի ունենում:
Միակ արձանիկայ ոսկեջրած ակիճն էլ, ինչպէս երեւում է վրայի
գրուածքից, սբ. էջմիածնից է ուղարկուած ¹⁾:

¹⁾ Վերջապակ է Շորթեցի Ստեփանի կողակից Փարւոյն, որդի-

